

завдань організації, змінювати стереотипи та старі норми поведінки натомість прививати нові, вмотивовувати до роботи.

Мунасіпова-Мотяш І. А.

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Дана робота присвячена вивченню особливостей екологічної свідомості у взаємозв'язку з ціннісно-мотиваційною сферою старшокласників. Необхідність у проведенні досліджень на вказану тему обумовлюється, на наш погляд тим, що в даний час, проблема взаємодії людини та природи, а також дії людського суспільства на довкілля стала дуже гострою і прийняла величезні масштаби. Забезпечити сталий розвиток сучасного суспільства може лише діяльність, що виконується на основі глибокого розуміння законів природи, врахування численних взаємодій в природних угрупованнях, усвідомлення того, що людина – це всього лише частина природи. Це означає, що еколого-етична проблема постає сьогодні не тільки як проблема збереження навколишнього середовища від забруднення та інших негативних впливів господарської діяльності людини на Землі. Вона переходить в проблему запобігання стихійної дії людей на природу, в свідому, цілеспрямовану, взаємодію з природою, що планомірно розвивається. Така взаємодія здійснена за наявності у кожної людини достатнього рівня еколого-етичної культури, екологічної і етичної свідомості, формування яких починається з дитинства і продовжується все життя.

Спируючись на аксіологічний підхід до екологічного виховання, який визначає ціннісні орієнтації, як результуючу категорію екологічної свідомості поряд з професійною та функціональною категоріями (Скребець В., Шлімакова І., 2014), а також, враховуючи культурно-історичний аспект аксіологічної психології особистості, що відстежує процес присвоєння індивідом заданих суспільством духовних цінностей як зразків соціально бажаної поведінки (Карпенко З., 2009), зрозумілим

стає важливість підвищення екологічної культури молодого покоління шляхом екологічного виховання особистості (Мунасіпова-Мотяш І., 2018). Виходячи з всього зазначеного вище, метою дослідження є виявити взаємозв'язки між компонентами екологічної свідомості та ціннісними орієнтаціями старшокласників.

Загальна кількість респондентів склала 90 старшокласників чернігівських шкіл (64% – дівчата, 36% – хлопці). Вивчення особливостей екологічної свідомості як сфери буденної свідомості старшокласників проводилося за допомогою методики діагностики складових буденної свідомості «Здоровий глузд, мораль і право» В. Скребця, яка дозволяє рівною мірою здійснювати психометрію моральної, економічної та екологічної свідомості (для порівняння) в системі заданого діапазону моральних норм. Для вивчення ціннісно-мотиваційної сфери та учнів підліткового та раннього юнацького віку використано методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. Для обробки результатів користувалися комп'ютерною програмою SPSS 22.0.

Аналіз результатів, отриманих внаслідок вивчення складових буденної свідомості за методикою «Здоровий глузд, мораль і право» В. Скребця виявив наступне. Серед усіх сфер буденної свідомості старшокласників найбільш розвиненим є компонент Я-концепції моральної свідомості (середнє значення $2,62 \pm 0,79$), учні підтримують традиційні норми моралі, моральні цінності у них знаходяться в основі особистісних цінностей. На досить високому рівні знаходиться поведінкова складова екологічної свідомості (середнє значення $2,51 \pm 0,78$), що свідчить про вміння та схильність пов'язувати поведінку і діяльність з екологічними проблемами, морально-етичні норми у взаємодії з оточенням, увагу й заохочення екологічної культури в життєдіяльності респондентів, екологічну спрямованість на захист довкілля, раціональний (розумово обґрунтований) підхід до втручання в природу, еконормативну поведінку, тобто їх взаємодія з природою побудована на принципі зваженості впливів на довкілля. Досліджувані зацікавлені у збереженні природного світу у всій його

різноманітності, мають певний досвід природоохоронної поведінки.

Найменше в опитаних респондентів проявляються наступні складові буденної свідомості: компонент правосвідомості в Я-концепції (середнє значення $2,40 \pm 0,65$), поведінкова складова економічної свідомості (середнє значення $2,35 \pm 0,70$). Це можна пояснити тим, що старшокласники недостатньо обізнані в правових та економічних питаннях, не мають практичного досвіду в цих галузях. Таким чином, у досліджених учнів найбільше розвинуті такі складові буденної свідомості: компонент Я-концепції та поведінковий компонент моральної свідомості. Найменші рівні прояву мають: Я-концепція правосвідомості та поведінкова складова економічної свідомості. Щодо компонентів екологічної свідомості, у вибірці в цілому найбільше розвинута поведінкова складова екологічної свідомості (середнє значення $2,51 \pm 0,78$).

Аналізуючи результати дослідження ціннісно-сислової сфери старшокласників за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича виявлено наступні тенденції. Серед усіх термінальних цінностей найбільш значимими для респондентів всієї вибірки являються: здоров'я (так вважають 73,3% респондентів), щасливе сімейне життя (47%), любов (50%). Натомість незначний відсоток респондентів обрали такі цінності, як наявність хороших і вірних друзів (32,2% респондентів) та розвиток особистості (18,9%). Серед інструментальних цінностей в опитаних студентів переважають: вихованість (у 50% респондентів), освіченість (у 40%). Натомість досить невеликий відсоток респондентів обирають такі цінності, як чесність (31,1%) та відповідальність (25,6%). Таким чином, досліджувані цінують здоров'я, традиційні сімейні цінності та цінності, якими характеризується інтелігентна, освічена людина.

З метою визначення взаємозв'язків складових буденної свідомості та цінностей нами був застосований метод кореляційного аналізу (коефіцієнт кореляції Спірмена). Виявлено, що існує прямий кореляційний зв'язок між когнітивною складовою екологічної свідомості та твердою волею ($r=0,3$; при $p \leq 0,01$). Оскільки високий розвиток даного

компонента екологічної свідомості у частини старшокласників свідчить про їх схильність до розуміння гармонії і внутрішнього комфорту, збереження довкілля та життєвого середовища як моральної норми і гідності людини, обачності зваженості й відповідальності щодо охорони і захисту природи, вимогливості до себе й інших стосовно екологічних дій та вчинків, то зрозумілим стає зацікавленість цих учнів у розвитку твердої волі. Установлений зв'язок свідчить про наступні тенденції: якщо серед сфер буденної свідомості домінуючою буде когнітивна складова екологічної свідомості, то учні цінують тверду волю тому, що вона дає можливість активно здобувати необхідні знання та проявляти еконормативну поведінку.

Між поведінковою складовою екологічної свідомості та щасливим сімейним життям встановлено прямий кореляційний зв'язок ($\rho=0,3$; при $p\leq 0,05$). Тобто, чим вище розвинена у респондентів поведінкова складова екологічної свідомості, тим більше значення відіграє така цінність, як щасливе сімейне життя. Можна припустити, що респонденти пов'язують бережне ставлення до природи з традиційними сімейними цінностями, з екологічним вихованням в сім'ї, увагою й заохоченням до екологічної культури в життєдіяльності родини. Можливо, ці учні мають приклад еконормативної поведінки у власній родині, всією родиною беруть участь в акціях щодо збереження навколишнього середовища.

Наступний прямий кореляційний зв'язок існує між такими структурними компонентом екологічної складової буденної свідомості, як Я-концепція та тверда воля ($\rho=0,2$; при $p\leq 0,05$), тобто в даному випадку, при переважаючих екологічних цінностях в системі Я-концепції, тверда воля буде досить розвинутою, що говорить про стійкість, витривалість, відстоювання своєї думки. Також існує прямий зв'язок між структурним компонентом Я-концепції екологічної складової буденної свідомості та щасливим сімейним життям ($\rho =0,2$; при $p\leq 0,05$). Тобто, чим вище Я-концепції екологічної складової буденної свідомості, тим більш значимою цінністю являється щасливе сімейне життя. Це може говорити про досить стійкі уявлення про себе, моральні норми поведінки, ставлення до інших, у старшокласників з високим розвитком даного

компонента екологія ототожнюється з моральними принципами особистості, завдяки чому цінуються гармонійні відносини в сімейному житті.

Таким чином, високий рівень розвитку компонентів екологічної свідомості старшокласників зумовлює надання переваги ними в ціннісно-мотиваційній сфері таких цінностей, як тверда воля та щаслива сімейне життя, що зумовлює їх відповідальне ставлення до власної поведінки в довкіллі, використання морально-етичних норми у взаємодії з оточенням, збереження стабільності в сім'ї як структурній одиниці суспільства.

Надьон В. П.

СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Психологія ХХІ століття працює над розробкою теорії і практики, які спрямовані на запобігання та пом'якшення наслідків прямого і структурного насильства. Сучасна психологія прагне знайти шлях до сприяння ненасильницькому управлінню конфліктами та прагненню до соціального правосуддя (миротворчості) (Клебер Р., 2002).

Загальновідомо, що емоції, здоров'я, благополуччя, психологічна стійкість здійснюють вплив на стабільність та мир – як особистий мир, так і мир у спільноті, національний та глобальний мир. Позитивний особистісний досвід, благополуччя, стійкість фактично спрямовані на особистий та міжособовий мир, проте це може завдати шкоди як громаді, так й іншій особі. Що ж таке мир? Це не лише важливий стан, але також і позитивний досвід особистості. Дослідження, проведені в країнах південної Європи, виявили асоціацію слова «мир» з термінами «благополуччя», «любов», «свобода». Доведено, що в мирних спільнотах мешканці більше цінують гармонію, радість від життя. Потрібно відзначити, що мир – це не тільки стан відсутності (мінімізації) насильства, а це, у першу чергу, стан соціальної справедливості, розвитку гармонійних відносин (Клебер Р., 2002).